

Спеціальні вміння в структурі іміджу тренера з футболу під час роботи з командами різного рівня

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Футбол уже давно переріс зі звичайних змагань у комерційну гру, де одним із правил є візуальна та особистісна привабливість як гравців, тренера, так і команди в цілому. Тому питання дослідження впливу іміджу в спорті (і у футболі зокрема) на кар'єру є актуальним та недостатньо вивченим [1; 2; 5; 6]. Професійний імідж тренера як носія соціальної ролі, важливої для успіху команди, може вивчатись із погляду його сприйняття як констатація (актуальний образ), як емоційно забарвлене ставлення, як інструментальна оцінка діяльності та як бажана функціональність (ідеальний образ) [2; 7; 8]. Імідж тренера може розглядатись як фактор підвищення ефективності групової взаємодії в тому випадку, якщо актуальний професійний імідж збігається з очікуваним й ідентифікується з груповим успіхом та задоволеністю потреб спортсменів [1; 2]. На сьогодні існує явна необхідність виявлення засобів, форм і методів формування такого ефективного іміджу тренера в процесі професійної підготовки фахівців [1; 3]. У структурі іміджу успішного футбольного тренера методом аналізу та узагальнення визначено такі *структурні* елементи [4]: характеристики, що відображають узагальнене поняття про статус і професійну освіту тренера (15 %); характеристики, що відображають сприйняття зовнішності тренера (5 %); індивідуально-психологічні якості та характеристики (59 %); характеристики, що відображають особливості поведінки й взаємодії (15 %); спеціальні знання й уміння (6 %). До структури індивідуально-психологічних характеристик тренера, за оцінками експертів та в результаті аналізу й узагальнення, включені такі складові частини іміджу [4]: мотиваційні (5,82 %), організаційні (17,97 %), когнітивні, атенційні (9,98 %), емоційні (3,33 %), стресостійкість (5,16 %), моральні (12,15 %), вольові (3,16 %); психомоторні якості (1,33 %).

Зауважуємо на певних відмінностях у структурі іміджу успішного тренера в уявленні самих тренерів і футболістів [4]. Характеристикам, що відображають узагальнене поняття про статус та професійну освіту, віддають перевагу 63 % тренерів і 37 % футболістів. Характеристикам зовнішності в іміджі успішного тренера з футболу тренери (53 %) і спортсмени-футболісти (47 %) приділяють майже однакову увагу. Також однакові тренери (52 %) та футболісти (48 %) у визначенні впливу індивідуально-психологічних якостей на успіх тренера. Певні розбіжності простежено у внеску, сприйнятті особливостей поведінки тренера та характеристик його спілкування; так, цим характеристикам надають перевагу лише 38 % тренерів і 63 % спортсменів. Також для спортсменів (70 %) позитивний імідж тренера залежить від спеціальних знань і вмінь тренера, на відміну від тренерів, які цій характеристиці надають найменшого значення у формуванні успішного іміджу (30 %). Предметом нашого дослідження є зміст і структурні компоненти професійного іміджу тренера з футболу та індивідуально-психологічні особливості особистості тренера, які детермінують позитивний імідж тренера під час роботи з командами різного рівня підготовки. Теоретичним обґрунтуванням нашого дослідження є гіпотеза, що структура успішного професійного іміджу тренера певним чином визначається рівнем і майстерністю команди й змінюється на етапах професійного становлення.

Мета дослідження – визначення особливостей структури професійного іміджу тренера в командах різного рівня як фактора успішності професійного становлення. Роботу виконано в межах науково-дослідної теми «Технології психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності» на 2016–2020 рр., державний реєстраційний номер 0116u001627.

Методи та організація дослідження. Досліджування здійснювалось у березні–серпні 2017 р. Застосовано методи анкетування та експертні інтерв'ю. Із метою вивчення іміджу успішного тренера з футболу здійснено опитування футболістів різного віку й стажу, зокрема в дослідженні взяли участь 96 спортсменів, котрі входять до складу 33 футбольних клубів України; респондентами стали спортсмени віком 16–36 рр., а стаж спортсменів учасників коливається від 2-х до 21 р. У цьому дослідженні спортсмени надали оцінку іміджу 32 тренерам. Статистична обробка даних, зібраних у ході роботи, здійснювалася за допомогою методів математичної статистики, зокрема модульного програмного продукту SPSS.

Кореляційний аналіз застосовано для з'ясування того, чи існує істотна залежність однієї змінної від інших; кластерний аналіз використано для розбиття вибірки досліджуваних футболістів на підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожен із них складався зі схожих об'єктів, а об'єкти різних

кластерів істотно відрізнялися. Отже, спираючись на такі ознаки, як вік, стаж і професійне середовище (ліга, до якої належить спортсмен), сформовано групи для порівняння (див. табл. 1).

Таблиця 1

Групи досліджуваних футболістів

Номер групи	Ліга	Вік, середнє значення	Стаж, середнє значення
1	U-17	16,47	10,00
2	U-19	18,00	10,38
3	U-21	19,95	13,20
4	ФК «Шахтар»	28,39	15,74
5	Інші клуби	18,56	9,21

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. На основі даних експертних оцінок і визначених структурних та змістових характеристик іміджу [4] розроблено анкету для футболістів, у якій методом семантичного диференціалу вивчено найбільш вагомні фактори формування позитивного професійного іміджу тренера на різних етапах професійного становлення й, відповідно, рівня підготовки команди.

Досліджували наявність кореляційного зв'язку між віком, стажем спортсменів та оцінкою важливості складників показників іміджу тренера, яку надали респонденти. Ґрунтуючись на математичних розрахунках, можемо прийти до висновку: оскільки показники кореляції не перевищують позначку 0,5, що свідчило б принаймні про середню силу зв'язку між показниками, а більшість із них наближається до 0, що свідчить про відсутність кореляційного зв'язку між даними, при поділі вибірки дослідження на групи для порівняння вважаємо недоцільним спиратися на якусь одну характеристику, наприклад вік чи стаж гравця. Тому для подальших досліджень створено п'ять кластерів для порівняння іміджу тренера та його характеристик і відмінностей відповідно до особливостей і рівня підготовки команди.

У результаті обробки результатів анкетування футболістів різного віку й рівня підготовки визначено структуру та змістові характеристики функціонального (очікуваного) позитивного професійного іміджу й виявлено найбільш вагомні його складники за такими балами за результатами опитування: 0–0,59 – якість або характеристика незначні; 0,60–1,19 – низька вагомність якості або характеристики; 1,20–1,79 – помірна важливість якості або характеристики; 1,80–2,39 – середня вагомність якості або характеристики; 2,40–3,0 – висока значимість якості чи характеристики.

Отже, під час аналізу характеристик, які є *найбільш важливими* для формування позитивного дієвого професійного іміджу тренера для роботи зі спортсменами різного віку й стажу, визначено такі (у балах): користується повагою в спортивному та футбольному середовищі (2,6), професіонал своєї справи (2,7); освічений (2,5); цілеспрямований, мотивований на результат (2,6); амбіційний (2,6); жадає перемоги (2,7); уміє організувати колектив (2,6); здатний ідейно надихати (2,6); уміє доступно донести інформацію спортсменам (2,6); знає методику навчання й тренування (2,5); любить дітей, працює з молоддю (2,5).

Зважаючи на те, що для спортсменів (70 %), на відміну від тренерів (30 %), позитивний імідж тренера залежить від спеціальних знань і вмінь тренера, розглянемо докладніше саме цей компонент іміджу тренера з футболу під час роботи з командами різного рівня (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристики, що відображають спеціальні знання та вміння тренера (середні показники), балів

Показник для оцінювання ставлення спортсмена до кожної якості тренера	Усі Ліги, n = 96	U-17, n = 19	U-21, n = 21	Шахтар, n = 23
1. Уміє доступно донести інформацію спортсменам	2,6042	2,6842	2,4286	2,6522
2. Образність мови	2,3854	2,4211	2,2857	2,3478
3. Добре поставлена мова, стежить за своєю мовою	2,4375	2,4737	2,3333	2,5217
4. Знає анатомію й фізіологію організму	2,2812	2,4211	1,8571	2,5652
5. Знає історію та теорію футболу, читає книги	2,25	2,0526	2,0952	2,4783
6. Знає методику навчання й тренування	2,5312	2,5263	2,4286	2,6087
7. Має загальні знання з психології, тонкий психолог	2,2604	1,9474	2	2,7391
8. Допомогає в становленні особистості спортсмена	2,4526	2,4211	2,1	2,6957
9. Бере участь у житті футболіста, дає поради, мотивує	2,3333	2,2632	2,0476	2,5217
10. Грамотний педагог	2,4896	2,3684	2,2381	2,913
11. Любить дітей, працює з молоддю	2,5312	2,2632	2,1905	2,9565

Примітка. 1,80–2,39 – середня важливість якості або характеристики; 2,40–3,0 – висока важливість якості чи характеристики.

Серед характеристик, що відображають спеціальні знання й уміння тренера та мають високу значущість для спортсменів усіх команд, є такі: уміє доступно донести інформацію спортсменам, має добре поставлену мову, знання методики навчання й тренування; допомога в становленні особистості спортсмена; грамотний педагог; любить дітей; працює з молоддю. Найбільш важливою характеристикою для всіх команд є вміння доступно донести інформацію спортсменам (2,6042). Для спортсменів U-17 високу значущість, окрім вищеназваних, мають такі вміння тренера, як образність мови, знання анатомії й фізіології організму спортсмена. Для спортсменів U-21 високої важливості набувають лише дві характеристики тренера: уміє доступно донести інформацію спортсменам, знання методики навчання та тренування. Для футболістів ФК «Шахтар» високої значущості, окрім вищеназваних, набувають такі вміння тренера: знання анатомії й фізіології організму спортсмена, знання історії та теорії футболу, загальні знання з психології, участь у житті футболіста, дає поради, мотивує. Потрібно зазначити, що знанням тренером і застосування психології надали вагомого значення лише футболісти ФК «Шахтар». Отже, спортсмени ФК «Шахтар», які мають у середньому 28 років та середній стаж гравця понад 15 років, визнали всі запропоновані в анкеті спеціальні знання й уміння тренера як високозначущі.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. За результатами емпіричного дослідження визначені найбільш важливі характеристики для формування позитивного дієвого професійного іміджу тренера в процесі роботи з футболістами різного віку та стажу (балів): користується повагою в спортивному й футбольному середовищі (2,6), професіонал своєї справи (2,7); освічений (2,5); цілеспрямований, мотивований на результат (2,6); амбіційний (2,6); жадає перемоги (2,7); уміє організувати колектив (2,6), уміє ідейно надихати (2,6), доступно донести інформацію спортсменам (2,6); знає методику навчання й тренування (2,5); любить дітей, працює з молоддю (2,5).

Не виявлено кореляційного зв'язку між віком, стажем спортсменів та оцінкою важливості складників показників іміджу тренера, яку надали респонденти, що може свідчити про його універсальність.

Виявлено певні незначні розбіжності серед випробуваних команд: U-17, U-19, U-21, ФК «Шахтар» у сприйнятті важливих для спортсмена спеціальних умінь і знань тренера.

Серед характеристик, що відображають спеціальні знання та вміння тренера й мають високу значущість для спортсменів усіх команд, є такі: доступно донести інформацію спортсменам, має добре поставлену мову, знання методики навчання та тренування, допомога в становленні особистості спортсмена, грамотний педагог, любить дітей, працює з молоддю. Найбільш важлива характеристика для всіх команд – це вміння доступно донести інформацію спортсменам (2,6042).

Наступні наукові дослідження іміджу тренера стосуватимуться визначення особливостей структури професійного іміджу тренера в командах різного рівня як фактора успішності професійного становлення.

Джерела та література

1. Бушуева Т. Н. Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности : автореф. дис. ... канд. наук по физ. воспитанию и спорту : спец. 13.00.04 / Т. Н. Бушуева. – Челябинск, 2007.
2. Малиновський А. І. Соціально психологічні складові іміджу спортивного тренера як суб'єкта спортивної діяльності / А. І. Малиновський, Т. В. Петровська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія «Нукво-педагогічні проблеми фізичної культури». – № 4 (74). – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – С. 74–77.
3. Петровська Т. В. Формування педагогічної майстерності спортивного педагога на етапах професійного становлення / Т. В. Петровська // Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Серія «Фізична культура і спорт». – Вип. 21. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – С. 25–30.
4. Петровская Т. В. Индивидуально-психологические составляющие функционального имиджа тренера по футболу / Т. В. Петровская, А. И. Малиновский // Наука в олимпийском спорте. – № 2. – 2017. – С. 39–44.
5. Позднышев Е. В. Имидж спортсмена: публік рилейшнз в спорте : науч.-метод. изд. / Е. В. Позднышев. – Киев : ЧПП, 2003. – 106 с.
6. Позднышев Е. В. Имидж футболиста и пути его создания : науч.-метод. изд. / Е. В. Позднышев, В. И. Воронова. – Киев : ФФУ, 2003. – 211 с.
7. Tajfel H. Differentiation in social groups: Student the social psychology of inter group relations / H. Tajfel. – London : Academic Press. – 1978. – P. XV.
8. Body Image In Sport – An Update From Sports Coach UK [Elektronik resourse]. – Mode of access : <http://www.sportscoachuk.org/node/252413> – назва з екрану.

Анотації

Імідж певною мірою визначає ефективність тренера. Науковці підкреслюють важливість проблеми формування ефективного іміджу (образу) тренера, тобто дієвого, який реально сприяє підвищенню результативності змагальної діяльності спортсменів. На сьогодні проблема іміджу спортивного тренера залишається недостатньо вивченою.

Мета статті – визначення особливостей структури професійного іміджу тренера з футболу в командах різного рівня. **Результати.** За результатами власних емпіричних досліджень із застосуванням програмного забезпечення SPSS побудована модель функціонального іміджу тренера з футболу, яка включає індивідуально-психологічні якості й характеристики поведінки та взаємодії; характеристики тренера, що відображають узагальнене поняття про статус і професійну освіту; характеристики, які відображають сприйняття зовнішності тренера; спеціальні знання та вміння тренера. Є такі характеристики іміджу, що відображають спеціальні знання й уміння тренера та мають високу значущість для спортсменів усіх команд: доступні донесення інформації спортсменам, поставлена мова, знання методики навчання й тренування, допомога в становленні особистості спортсмена, педагогічна майстерність, любить дітей, працює з молоддю. **Висновки.** Визначено важливі фактори та індивідуально-психологічні характеристики формування позитивного професійного іміджу тренера у футболі, які можуть бути застосовані в процесі формування й корекції професійного іміджу на різних етапах професійного становлення.

Ключові слова: імідж тренера, психологічна структура іміджу, особистісні детермінанти іміджу.

Андрей Малиновский, Татьяна Петровская. Специальные умения в структуре имиджа тренера по футболу при работе с командами разного уровня. Актуальность. Имидж во многом определяет эффективность тренера. Ученые подчеркивают важность проблемы формирования действенного, эффективного имиджа тренера, способствующего повышению результативности соревновательной деятельности спортсменов. На сегодня проблема имиджа спортивного тренера остается недостаточно изученной. **Цель статьи** – определение особенностей структуры профессионального имиджа тренера по футболу при работе с командами разного уровня. **Результаты.** Собственные эмпирические исследования позволили выявить факторы и индивидуально-психологические характеристики, формирующие имидж успешного тренера по футболу. Структура функционального имиджа тренера по футболу включает индивидуально-психологические качества и характеристики, поведение и взаимодействие, социальный статус и образование, внешность, специальные знания и умения. К специальным умениям в структуре имиджа тренера относятся такие: умеет доступно донести информацию спортсменам, хорошо поставленная речь, знание методики обучения и тренировки, помощь в становлении личности спортсмена, грамотный педагог, любит детей, работает с молодежью. Наиболее значимым для всех команд есть умение доступно донести информацию спортсменам. **Выводы.** Выявлены составляющие, детерминирующие формирование позитивного профессионального имиджа тренера по футболу, которые могут быть учтены в процессе формирования и коррекции имиджа на разных этапах профессионального становления.

Ключевые слова: имидж тренера, психологическая структура имиджа, личностные детерминанты имиджа.

Andriy Malynovskiy, Tetiana Petrovska. Special Skills in the Structure of the Image of the Football Coach. Topicality. Image largely determines the effectiveness of a coach. Some authors emphasize the importance of the problem of forming an effective, efficient image of a coach to help improve the performance of competitive activities of athletes. At present, the problem of the image of a sports coach remains understudied. Objective. Determining the features of the structure of the professional image of the football coach when working with teams of different levels. Results. According to the results of own empirical research using SPSS software, the functional image model of football coach has been identified, which includes individual psychological qualities and characteristics that ensure the effectiveness of coaching; characteristics that reflect the features of behavior and interaction; characteristics, reflecting a generalized notion of status and vocational education; characteristics that reflect the perception of the appearance of the coach; coach expertise and skill. Special skills of a coach of high importance for teams of different levels include: ability to convey information to athletes, well-delivered speech, knowledge of training and training techniques, assistance in the formation of the athlete's personality, competent teacher, loves children, works with young people. The most important feature for all teams is this ability to communicate information to athletes. Conclusions. Significant factors and individual psychological characteristics creating a positive professional football coach image, which can be used in the process of forming and correction of professional image at different stages of professional development, have been identified.

Key words: image of a coach, psychological image structure, personal image determinants.